

НЕСКІНЧЕННА НІЧ

Оповідання

Звати мене Оскар Венсан. Я неодружений, у мене невеличка книгарня на Монпарнасі. Нещодавно мені сповнилось п'ятдесят років. Я воював — як і всі. Гадаю, що однієї війни треба, але й цілком досить у житті людини.

Я багато читаю. Цікавлюся новинками літератури, науки, філософії. Люблю поміркувати над таємничими проблемами людського існування і захоплююся винахідливістю вчених, яким пощастило розщепити атомне ядро. Не раз мене аж роздмало від гордоців, коли я згадував, у якому сторіччі народився.

Лише випадок шттовхнув мене у вир незвичайних подій. Я не дякую йому, але й не нарікаю, бо я — в деякій мірі фаталіст. І все ж таки мені дуже хотілося б знайти вихід із цього становища.

Моя пригода почалася ввечері 7 серпня 1949 року. Я сидів на терасі кафе «Академія», поглядав на перехожих і посьорбував прохолодне пиво — так я роблю звичайно у спекотні літні місяці. Як і щодня в цю годину, переді мною лежала розгорнута газета, й час від часу я прочитував у ній кілька рядків, коли мені набридало споглядати пішоходів.

Я думав про те, що живеться мені не так уже й кепсько.

П'єр Буйль (нар. 1912 р.) — відомий французький письменник, автор численних реалістичних і фантастичних творів. Широку популярність здобув уже своїм раннім романом «Міст на річці Квай» (1952). Найновіші романи письменника — «Енергія розпачу» (1981) та «Зблиски» (1982). Пропоноване фантастичне оповідання — із збірки «Новели абсурду» (1953).

І саме в ту мить у моє життя владно втрутився бадарієць.

Уже протягом кількох хвилин мою увагу привертав до себе якийсь дивак, що тричі пройшов повз мій стіл, пильно придивляючись до відвідувачів. Одягнений він був у червону римську тогу — це насамперед упало мені у вічі. Та ще дужче вразило мене щось незвичайне у його зовнішності. Може, благородні риси обличчя — навдивовижу високе чоло й олімпійська лінія носа? А може, золотавий колір шкіри, якого доти я не бачив у жодної людини? Він був досить високий на зріст і скидався на єгипетського бога, який із пустощів убрався в римську тогу.

Я почав стежити, як він кружляє навколо мене, вагаючись, наче людина, що заблудилася посеред міста і соромиться запитати шлях. Аж раптом він ніби зважився на щось і сів за сусідній столик. Спритному офіціантові дивак показав на мій кухоль — це, мабуть, мало означати: «Те саме». Виглядав він зовсім розгубленим. Я помітив, що не тільки я звернув увагу на чудернацький вигляд незнайомця — трохи поодаль сидів низенький і лисий як коліно добродій у окулярах, який теж пожирав дивака очима.

Чоловік із золотавою шкірою ковтнув із кухля, і його обличчя спотворило жахлива гримаса. Посидівши якийсь час у глибокій задумі, він раптом звернувся до мене:

— О друже! Чи не будеш ти такий ласкавий сказати мені, в якому столітті ми зараз живемо?

— Перепрошую? — мовив я збентежено.

— Я буду вельми вдячний, якщо ти назвеш мені порядковий номер цього століття.

Не тільки урочиста форма звертання викликала мій подив — чужинець розмовляв латиною. Сам я досить непогано знаю цю мову, й тому труднощів у спілкуванні з ним у мене не виникло. Отже, уся наша розмова, яку я переказую тут досить приблизно, відбулася класичною латиною.

Спершу я подумав, що маю справу з невдалим жартівником. Проте його ввічливий, стурбований голос змусив мене відкинути це припущення. Може, божевільний? Я вирішив підтримати цю гру й відповів у тому ж таки дусі.

— О громадяnine! Я щасливий повідомити тебе, що живемо ми в двадцятому столітті, дуже близько до його середини. Якщо бажаєш знати точніше, то в році одна тисяча дев'ятсот сорок дев'ятому.

На його обличчі відбився прикрий подив. Він поглянув на мене докірливо і сказав:

— О друже! І не сором тобі глузувати з чужинця, що опинився не в своєму часі? Ми аж ніяк не можемо бути в одна тисяча дев'ятсот сорок дев'ятому році, оскільки я, якщо мої розрахунки правильні, покинув королівство Бадарі вісім тисяч років тому, а вже тоді був десятитисячний рік.

Я чув, що божевільним заперечувати не можна. Цей, очевидно, уявляв себе прибульцем з іншої епохи. Тут я згадав про розкопки пана Брюнтон, який нещодавно відкрив руїни стародавнього міста Бадарі. Ті руїни свідчили про існування там у глибокій давнині надзвичайно розвиненої цивілізації. Мабуть, бідолаха схибнувся, читаючи повідомлення про це відкриття. Я відповів, як і раніше, серйозним тоном:

— О чужинцю, я й не думаю заперечувати, що твоя чудова бадарійська цивілізація існувала дуже давно! І закликаю богів у свідки, що я не мав наміру глузувати з тебе. Мої слова означають лише те, що нині одна тисяча дев'ятсот сорок дев'ятый рік християнської ери. Адже тобі відомо, о мудрий, що час — поняття відносне. Тому ми спокійнісінько можемо жити у двадцятому столітті від різдва Христового й водночас десь у вісімнадцятитисячному році за літочисленням, прийнятим у знаменитому місті, про яке ти кажеш.

Ці слова його заспокоїли. Він замислився, мабуть, провадячи якісь складні обрахунки.

— Друже, — нарешті озвався він, — пробач мені, що я засумнівався в твоїй щирості. Зараз я відкрию тобі свою таємницю — і ти все зрозумієш. Гадаю, я можу довіритися тобі, й учена академія, яка послала мене сюди, не осудить мого вчинку. До того ж твоє обличчя позначене глупотою — у нас це вважають ознакою правдивості. Даруй мені за відвертість — вона закон для бадарійців. І дізнайся про те, до чого ти й сам би

додумався, якби був трохи проникливішим — я мандрую в часі. Звати мене Амун-Кох-Зайлат. Я тобі вже казав, що прибув сюди зі славнозвісного міста Бадарі. Відтоді, як я покинув його, минуло кілька хвилин мого особистого часу, а на Землі промайнуло понад вісімдесят століть. Я вчений королівської академії, яка доручила мені випробувати першу модель апарата для мандрів у часі. Один з моїх колег уже провів випробування на коротшу відстань і дістався до Стародавнього Риму, який тепер ми дуже добре знаємо і завдяки цьому я володію латиною. Через те я й убрався в тогу, помилково гадаючи, що їй, як і мові, пощастило зберегтися. Та бачу, що ні. Вирушаючи в дорогу, я настроїв машину на дату, розташовану за двадцять тисяч років у майбутньому. Це крайня межа, якої ми сподівалися досягти. Та в дорозі я усвідомив, що ця відстань надто велика і за один переліт мені її не здолати. Тому я вирішив зробити проміжну посадку й опинився тут, у часі, віддаленому від мого, як я вважаю, на вісім тисяч років; проте я не цілком певен у своїх розрахунках і тому й звернувся за поясненням до тебе.

Хоч це й здавалося безглузним, але я починав вірити, що він каже правду. Якесь внутрішнє чуття підказувало мені, що переді мною таки справжній, достеменний бадарієць, один із тих, про чие існування писав Брюнтон у своєму трактаті «Бадарійська цивілізація». Виходить, я переживаю справді фантастичну пригоду! Чи можливо, щоб Уеллсові вигадки отак справдилися? Сотні запитань закружляли в моїй голові. Чужинець вів далі:

— Я розумію твоє здивування, о мій нащадку! Ти, певно, не багато знаєш про блискучу бадарійську цивілізацію. Ще б пак! Адже за кілька хвилин моєї подорожі на Землі промайнуло вісімдесят століть...

Після таких слів, навіть вимовлених латиною, я вже ніяк не міг лишитися байдужим. Я запросив бадарійця за свій столик і запропонував випити на честь його прибуття в наше сторіччя. Він не змусив довго себе вмовляти. Я запитав, що він питиме. Шляхетний бадарієць відповів, що ніколи більше не погодиться вмотити уста у смердюче пійло, яке щойно подав йому раб. Але декілька днів тому (звичайно, за його особистим часом) йому дуже припала до смаку рідина рубінового кольору, яку римляни називають «вінум». Я замовив дві пляшки найкращого бургундського. Він зробив великий ковток, промовистим жестом засвідчив, що задоволений, а тоді мовив повільно:

— Цей присмний напій звеселяє і зігріває. Коли повертатимуся, неодмінно прихоплю із собою кілька флаконів.

Я тим часом перекинув одну за одною

аж чотири повні склянки і попросив бадарійця продовжити розповідь.

— Я хотів сказати, — вів далі Амун-Кох-Зайлат, — що, судячи з усього, за вісімдесят сторіч, які минули на Землі від початку моєї кількахвилинної подорожі, блискуча бадарійська цивілізація безслідно загинула. Я розумію твій подив, бо для мене так само очевидно, що втрачені й наші чудові винаходи. Вже римляни їх не знали. Зокрема невідома їм була й машина для досліджень часу. І не думаю, щоб відтоді її знов було винайдено.

Я підтвердив, що нам не випадало нагоди здійснити мандрівку в часі.

— О Амун-Кох-Зайлате! — вигукнув я. — Подорожі крізь час здаються мені найвидатнішим досягненням людства, і я відчуваю, що ми порівняно з вами — справжні діти, незважаючи на досить високий розвиток нашої науки. Бо ми такі дечого досягли. І навіть знаємо про існування бадарійської цивілізації. Вона була згасла в пам'яті людства, та нещодавно воскресла завдяки археологічним розкопкам. Знай же, що твоє місто було зруйноване й поховане серед пісків понад шість тисячоліть тому. Та наші вчені вже розкопали його руїни.

— Справді? — зацікавлено перепитав Амун.

— Вони знайшли уламки гончарних виробів, бронзові кинджали, скелети людей. Та жодної ознаки чудових винаходів, про які ти розповідаєш. Ми вважали вас аграрним народом. Ми дізналися, що ви вміли різьбити з неповторною майстерністю статуетки зі слонові кості, обробляти перламутр і карбувати мідь; але нікому й на думку не спало, що ви мали таку розвинену науку!

— Це й не дивно, якщо поміркувати. Вироби грубої праці, про які ти розповідаєш, змогли протистояти натиску сторіч, тоді як витвори з куди делікатніших матеріалів, ніж мідь або бронза... Невже ти ніколи не чув про хвилі та випромінювання? Виходить, ви не знаєте, як передавати енергію за допомогою цих невидимих посередників?

Я заперечив, що знаємо і навіть досягли чималих успіхів у цій галузі. І з гордістю розповів йому про наше радіо й телебачення.

— То ти маєш зрозуміти, — сказав він, — що основний елемент цих ваших машин невідчутний. А тепер уяви собі, що через багато років секрет передачі за допомогою хвилі буде втрачено і прийдешній завойовник знайде уламок пристрою, яким ти, здається, дуже пишаєшся. Він ніколи не зрозуміє призначення того пристрою і вважатиме, що має справу з якимсь фетишем або предметом декоративного мистецтва... Саме так міркують ваші вчені, коли видобувають із-під землі скалки ваз або уламки металу з викарбуваними на них незрозумілими знаками... Як я бачу, ви робите тільки перші кроки на шляху пізнання. Річ у-тім, що наші останні машини надзвичайно прості на вигляд. Наприклад, пристрій, за допомогою якого я дістався сюди, використовує дуже складну си-

стему випромінювань, проте його виготовляють із звичайних матеріалів. Ось він. Не дивно, що такий немудрий з вигляду пристрій не привернув уваги.

Він витяг з кишені маленький матовобілий предмет у формі еліпсоїда. Кілька кнопок і важелів, здавалося, склали весь його механізм. Тоді я помітив, що лисий чоловічок у окулярах аж перехилився вперед — мабуть, він зацікавився надзвичайно. Сидячи недалеко від нас, він, безперечно, мав чути щось із нашої розмови. Бадарієць швидко засунув овальний предмет назад до кишені.

— Ти сам розумієш, друже, що я виявив тобі виключне довір'я. Я не маю наміру довго затримуватися в твоєй епосі. Мені хочеться якнайскоріше дістатися двадцятитисячного року і повернутись додому. Отже, ти кажеш, божественне місто Бадарі загибло...

— Невже тобі нічого про це не відомо? — здивовано запитав я. — Тобі, який пройшов крізь час! Невже ти не бачив цієї агонії під впливом руйнівної дії часу? Не бачив себе самого, коли ти помирав? Не бачив власного праху в одній з дивовижно розмальованих урн, що досі викликають подив і захоплення?

— Мабуть, я трохи розповім тобі про наші звичаї, — сказав бадарієць. — Тоді ти, може, не ставитимеш мені запитань, які, о друже, здаються мені безглуздими... А що ми вже познайомилися, то чи не скажеш ти мені, як тебе звуть? Бо я вже стомився від цих латинських звертань «О друже! О незнайомцю!».

— Мене звать Оскар Венсан, — урочисто промовив я.

— Так, так... Гарзд... До речі, якщо тобі байдуже, я й далі звертатимуся до тебе: «О друже!» Так-от, я сказав, що твоє уявлення про подорож у часі дещо наївне. Отож слухай...

Стояв теплий монпарнаський вечір. Ми сиділи один навпроти одного. Мене так захопила його розповідь, що я навіть забув про їжу. Була дев'ята година. Пляшки спорожніли. Я хотів був замовити нові, коли низенький пан у окулярах підвісив і, на мій превеликий подив, заговорив до нас латиною.

— О громадяни! Не ображайтеся, що я підслухав вашу розмову і дозволяю собі втрутитись у неї. Мене вразив твій вигляд, о предку, як тільки ти з'явився. Я почув твої перші слова, й вони так мене зацікавили, що я слухав і далі. Вибачте мене, й уславімо випадковість, що звела нас тут, а також незрозумілу прихильність людства до минулого, яка до наших днів спонукає їх вивчати латину в школі... Я мав би сказати «до моїх днів», тому що, о шляхетні чужинці, усі ми з вами з різних епох. Хоч як це здивує вас, знайте ж, о друзі, перед вами — ще один мандрівник у часі. Тільки я належу до вашого дуже далекого майбутнього. Ніхто з вас і не здогадується про моє існування, бо народжує я, — дізнайся про це ти, парижанине, дізнайся й ти, бадарійцю, — лише через десять-двадцять тисяч років, точніше розрахувати я не можу, бо як і ти, о мій пращуре Аму-

не, приземлився я в цій епосі випадково, коли зрозумів, що переліт у двісті століть, на який я настроїв машину, потребує проміжної посадки.

Друзі, перед вами — доктор Джінг-Джонг, одне з наукових світил республіки Перголі. На жаль, ви нічого про неї не знаєте. Бо територія нашої республіки, що побачить блиск незрівнянного розквіту цивілізації, ще покрита океаном, який ти насиваєш Тихим, о парижанине! Знайте, що мені було доручено... тобто, мені буде доручено Перголійською академією здійснити наукову експедицію у минуле, використовуючи для цього наш останній винахід — машину часу. Ми намітили відстань у двісті сторіч за земним часом. У такий спосіб я сподівався дістатися знаменитої бадарійської епохи, яку нещодавно відкрила наша наука. І лише дрібна несправність примусила мене зробити зупинку. Та зараз я тільки вдячний цій випадковості, бо вона дала мені змогу водночас познайомитися з представниками двох різних епох.

Я прилетів сюди п'ять днів тому за твоїм часом, парижанине, й уже встиг обміняти перголійську одягу на цю, яка менше впадає у вічі твоїм сучасникам. А ось — моя машина.

І він показав свальний предмет, дуже схожий на Амунів прилад.

— О божественний Джінг-Джонгу, — заговорив я...

Але від хвилювання слова застрягли мені в горлі. Я подав знак офіціантові, щоб приніс стілець для перголійця. І мені вистачило снаги лише запитати його, якому напоєві він віддає перевагу. Джінг-Джонг відповів, що напій, який називається «коньяк», цілком влаштує його.

— Він дуже скидається, — додав перголієць, — на трунок, який я п'ю вдома... Тобто питиму. Пробачте мені постійну плутанину з минулим та майбутнім часом — я ще не призвичаївся жити за десять тисяч років до моєї ери... З твого дозволу, о парижанине, я випив би коньяку та трохи газованої води.

Я замовив пляшку й сифон і став мовчки розглядати свого нового знайомого. Він був маленький на зріст, одягнений у чорний сюртук, узагалі мав досить охайний вигляд. І був лисий як коліно. У його очах спалахували сатанинські вогники, і, звичайно, я помітив би ненормальні розміри його черепа, якби моєю увагою спершу не заволодів бадарієць. З моменту появи маленького чоловічка він не промовив жодного слова і здавався чимось стурбованим.

Я перехилив повну склянку коньяку і став потроху заспокоюватися.

— Панове... — почав я. — Пробачте. Джендльмени... Я хочу сказати, о наймудріші! Ти, найзнаменитіший із бадарійців, і ти, чия слава затьмарилася... затьмарить імена найвідоміших перголійців! Цей вечір буде позначений найвидатнішою подією в моєму житті, і я дякую провидінню, яке обрало мене свідком такого дива. Я червонію від свого невігластва, коли думаю про твою дивовижну мудрість, Амуне-Ках-Зайлате. і про твою високу вченість. Джінг-Джонгу. Але не

смійтеся над мракобіссям нашого століття, яке є — тепер я це зрозумів. — чимось на зразок похмурого Середньовіччя. Я благаю вас, поясніть! Ти, бадарійцю, жив вісім тисяч років тому, і після твоєї смерті минуло принаймні сімдесят дев'ять сторіч. Як можеш ти перебувати зараз тут, перед моїми очима?

— Я охоче задовольню твою цікавість, але твої запитання свідчать про цілковиту наївність, і мені доведеться почати здалеку. Послухайте ж мою розповідь і ти, парижанине, і ти, о мій ще дальший пра-пра-правнуче, а потім ми з радістю прослухаємо тебе, о високовчений перголійцю!

Доктор Джінг-Джонг кивнув на знак згоди, і бадарієць почав.

— Уже давно наші вчені довели теоретичну можливість прискороженого пересування в часі. Один із наших фізиків з'ясував, що час неодноманітний, — він з неоднаковою швидкістю лине для тих, хто перебуває в різних системах, що зумовлено відносною швидкістю тих систем... Я не знаю, чи мої пояснення зрозумілі для тебе, о парижанине?

— Продовжуй! Ця теорія мені відома. Один із наших учених зробив аналогічне відкриття.

— Отже, було доведено можливість — теоретичну, я повторюю — жити в часі, що тече неадекватно земному; проте її здійснення потребувало швидкості, близької до швидкості світла. Я наведу тобі приклад, який наводить нашим школярам: мандрівник покидає Землю зі швидкістю двісті дев'яносто дев'ять тисяч дев'ятсот вісімдесят п'ять кілометрів на секунду — і, повернувшись через два роки, знаходить її постарілою на два століття...

— Знаю, — з гордістю мовив я, — професор Ланжевен завдяки цьому відкриттю став знаменитим...

— Гаразд, але не уривай мене більше. Далі я говоритиму про речі тобі не відомі. Довгий час ця істина залишалась у царині ідеального. Та одного чудового дня було винайдено до смішного простий спосіб розганятися до майже світлової швидкості без шкоди для здоров'я людини. Відтоді подорож у часі стала практично можливою, правда, лише в одному напрямку — в майбутнє. Для цього було досить запустити людину у космос, а потім повернути її на Землю. Я поясню дуже схематично. Річ у тім, що, відрядивши в майбутнє дослідника, ми назавжди губили зв'язок із ним, бо він опинявся поза нашим часом. Попередньо він отримував дуже точні інструкції й проходив курс спеціального тренування.

В такий спосіб ми запустили понад десяток людей, а повернувся нещодавно тільки перший. Його маршрут було розраховано так, щоб він опинився на Землі через двадцять п'ять років за нашим часом і через кілька хвилин — за його власним. Почував він себе добре, та був ошелешений, побачивши власного сина своїм однолітком. Доля інших мандрівників першої партії нам невідома! — ще жоден не повернувся.

Якщо ти уважно стежив за моєю розповіддю, то мав відзначити велику вадку наших перших спроб. Ті, кого ми запускали в майбутнє, могли дістатися будь-якої прийдешньої земної епохи, та не здатні були повернутися назад. Винахід був не повним — наші мандрівники в часі знайомилися з усіма досягненнями людства, здійсненими за час їхньої подорожі, проте вони ніяк не могли передати набуті знання своїм сучасникам... Це було неприпустимо. І до розв'язання проблеми взялися кращі уми Бадарі.

Я пишаюся тим, що сприяв відкриттю, яке дало змогу завершити цикл. Тепер ми знаємо, як рухатися проти течії віків, хоча колись учені заперечували таку можливість, вважаючи час незворотним процесом. Та це не так. Я не стану вдаватися в технічні подробиці — ти, парижанине, однаково нічого не зрозумієш, ну а твоя, перголійцю, присутність доводить, що ви повторили наше відкриття. Отож щоб повернутися в Бадарі, мені досить натиснути на цей важіль, і тоді я наберу швидкість, потрібну для виходу з уявних вимірів простору й часу, промчусь у зворотному напрямі часу й потраплю до своєї епохи. Усі наші попередні випробування дали задовільні наслідки. А один гонець, як я тобі казав, повернувся навіть із дуже цікавими документами періоду Римської імперії.

Я слухав розповідь бадарійця, затамувавши вдих. Джінг-Джонг час від часу лише схвально кивав головою. Коли Амур-Ках-Зайлат замовк, він сказав:

— Наші перголійські вчені справді повторили цей дивовижний винахід. Після твоєї розповіді, о бадарійцю, мені майже немає чого додати. Ми теж винайшли — винайдемо — спосіб досягати фантастичних швидкостей. Ми теж відкривемо принцип пересування в уявних вимірах простору й часу. Твоя пригода відрізняється від моєї, о предку, лише напрямком руху. Ми вирішимо здійснити подорож у минуле. Отож, коли мені вдасться поладити свою машину, я вирушу в бадарійську еру...

Я ще не міг зносити терміни «комплексна швидкість», «уявні виміри», але постійна плутанина минулого, майбутнього і теперішнього часів кинула мене у нервовий дріж. Я замсвив ще випивки.

— Пробачте, друзі, що уриваю вас, — мовив я, — та мені потрібен деякий час на адаптацію. Чи не могли б ви пояснювати трохи повільніше?.. Ось ти, Амун-Ках-Зайлате, сказав, ніби зумієш повернутися в той рік, із якого вирушив.

— Сказав.

— Ну, а згодом ти помреш, а твоя подорож у майбутнє однаково триватиме, так? Виходить, що люди цього сторіччя, наприклад я, побачать тебе вже після твоєї смерті?

— Звичайно, — відповів бадарієць.

— А чом би й ні? — втрутився Джінг-Джонг. — Мене ж ти добре бачиш? А я, уяви собі, ще й не народився.

— Справді, — пробурмотів я замислено. — мені це навіть не спало на думку... Але як же тоді — живий ти тепер чи мертвий?

— О парижанине, твоє вино просто чудове, але твій лоб твердіший, ніж у зубра. Це ж так просто: у твоєму часі я помер, у своєму власному — я живий. Моя смерть — у моєму майбутньому і в твоєму минулому. Я помру — якщо так тобі більш зрозуміло — десь вісім тисяч років тому. Тут немає жодної суперечності.

— Так, так... Але припустимо, ти вирушаєш у подорож лише на два роки вперед (я маю на увазі земні роки). Ти проводиш у тому близькому майбутньому кілька днів, потім повертаєшся у свій час. Якщо я добре розумію, то через два роки ти маєш зустріти себе самого в тому часі, де ти уже побував...

— Цілком слушно, коли йдеться про замкнений цикл із малою амплітудою; якщо ж й далі нормально існуватиму в тому часовому циклі, я неодмінно зустрінуся із самим собою, як от зараз із тобою.

— У мене голова йде обертом! — вигукнув я. — Ось ти, Джінг-Джонгу, коли народишся... Якщо, припустимо, ти побуваєш у цих місцях, чи згадаєш ти Париж, який уже відвідав десь за дванадцять тисяч років до свого народження?

— Ти забуваєш, що я народжуся лише для тебе, а відносно мене самого я вже давно народився. бо ось він — я. На цю мить я хіба що помолодшав на дві-три години й, оскільки мені шістьдесят, то народився я шістьдесят років тому за перголійським часом.

Ми сиділи на терасі «Академії», і думки мої плутались дедалі більше. Лише завдяки коньяку я ще тримався, хоч і геть заплутався, в якому часі вживати дієслова. Ніч була місячна. Монпарнас знову набув мальовничого вигляду дозвісних років, на ньому панувало звичне пожвавлення. В натовпі можна було бачити іноземців з усіх куточків світу, в якому завгодно вбранні. Тому-то й бадарієць, одягнений у римську тогу, не привертав до себе особливої уваги.

«Ніхто й не здогадується, — думав я, — що тут відбувається... відбулася... відбудеться... найвизначніша подія в історії людства... І мені, Оскарові Венсану, випало на долю пережити цю пригоду. Яка зворушлива турбота з боку провидіння!»

Глибоко схвилюваний такою прихильністю долі, я запитав у своїх гостей, чи не хотіли б вони покуштувати вина, яке має у нас велику славу, і замовив дві пляшки шампанського. Ми почаркувалися. Амун-Ках-Зайлат навіть висловив мені щирю подяку:

— Дуже дивне це відчуття, друже, коли ти переносишся на вісім тисяч років поперед свого часу. Я не лихословитиму, парижанине, на твоє сторіччя, хоча, здається мені, ви досягли ступеня неймовірного невігластва. Та повітря тут приємне, сонце пестливе, і в мене наче розливається якесь тепло в тілі. Я зворушений твоєю гостинністю й від імені нашої академії висловлюю тобі щирю подяку... Цікаво, як там мої вчені побратими?.. Тобто, що вони робили приблизно вісімдесят сторіч тому? Вони нетерпляче ждали мого повернення. Я їх не розчарую.

Мої дослідження стануть помітним внеском у нашу науку.

На жаль, я не можу довго втішатися чисто матеріальними перевагами твого часу, друже, бо маю виконати важливу місію. Мені вже час вирушати далі. Моя мета — досягти твого часу, Джінг-Джонгу. І може статися, що приземлюся я під час твого існування. Цілком можливо, ми навіть зустрінємось, але ти мене не впізнаєш, бо на той час ця зустріч ще не ввійде у твоє життя. Сподіваюся, ти приймеш мене люб'язно, як і наш друг парижанин, і що на той час мистецтво виробництва не захиріє.

— Не сумнівайся, о предку! Однак ти марно плакаєш таку надію. Ми аж ніяк не можемо побачитися в Перголі, бо якщо ти мене зустрінеш, це вже сталося в моєму минулому, і я про це знав би. Проте твоє обличчя мені незнайоме.

— Ти маєш рацію, о мудрий нащадку! Справді, я не врахував цієї обставини. Отже, мені пора. Чи не зробиш ти мені, парижанине, останню послугу? Я не хотів би стартувати посеред цього натовпу; вирушити в майбутнє непоміченим важко. Тому відведи мене десь у безлюдне місце, там я й стартую.

Я підвівся, та, перш ніж піти, взяв із Джінг-Джонга слово, що він чекатиме мого повернення на терасі «Академії».

— Я не ворухнувся, доки ти не прийдеш. — пообіцяв той. — А вирушу я тільки завтра. А тобі, предку Амуне, бажаю щасливої подорожі. І може статися, що я в свою чергу потраплю до твоєї епохи, то чи не хочеш ти переказати що-небудь своїм сучасникам?

— Скажи їм, що зустрів на своєму шляху Амун-Ках-Зайлата, що в мене все гаразд і незабаром я повернуся. Vale!

Ми пройшли кількесот метрів бульваром, потім звернули у бічну вуличку й попрямували до Люксембурзького саду. Не сповільнюючи ходи, бадарієць мовив:

— Пробач мені, друже, квапливий від'їзд. Ти знаєш, не сподобався мені отой малий перголієць. Я підозрюю, що він виношує якийсь темний намір. Простора й багата Бадарі завжди викликала заздрощі в сусідів. У минулому ми мали безліч ворогів. І що станеться, коли про наш розквіт дізнаються майбутні народи? Вони можуть досягти нашого рівня розвитку, як у випадку з отими перголіїцями. І спокуса захопити наші багатства цілком може спонукати їх спорядити військову експедицію в часовий безмір. Мені аж ніяк не подобається форма черепа і недорозвинені кінцівки отого Джінг-Джонга. Для людини, яка поглиблено вивчала зв'язок між зовнішніми рисами й моральністю, це очевидні ознаки лихого вдачі... Парижанине, я зараз у дечому признаюся, бо відчуваю, що ти не зрадиш мене. Моя подорож, хоч і переслідує насамперед суто наукові цілі, носить у певній мірі й розвідувальний характер. Ми відкрили найпотаємніші закони

всесвіту і тепер прагнемо ознайомити народи всіх часів зі здобутками бадарійської цивілізації. Проте я боюся, щоб перголійські плани не стали на перешкоді нашим.

Тому я прийняв таке рішення. Зараз я налагоджу машину в такий спосіб, щоб дістатись до епохи того суб'єкта. За кілька тижнів я спробую розвідати, що вони там замишляють, а потім повернуся в Бадарі й подам звіт його величності королю. І тоді ми вживемо необхідних заходів.

Ми зупинилися на безлюдній вуличці. Амун дістав із кишені машину часу й почав налагоджувати її.

— Готово, — нарешті сказав він.

— Та невже, — із сумом запитав я, — ти отак раптово зникнеш, навіть не пообіцявши мені повернутись? Невже ти загубишся назавжди, тільки роздражнивши мою уяву? В мене ж іще мільйон запитань до тебе. Ти майже нічого не розповів про блискучу бадарійську цивілізацію.

Амун-Ках-Зайлат усміхнувся.

— Ти побачиш мене знову раніше ніж сподіваєшся. Я обіцяю на зворотному шляху зробити проміжну зупинку саме тут.

— Але як я знатиму, коли ти повернешся?

— Довірся, друже, бадарійській мудрості... А зараз відійди на кілька кроків.

Він загорнувся в свою тогу, махнув мені на прощання рукою і натис на кнопку. Враз спалахнуло фіолетове полум'я, сяйнула блискавка, почувся протяжний, мов від ракети, свист, і над моєю головою окреслився яскравий слід, спрямований у чорне небо. Це тривало коротку мить, потім усе згасло й запала тиша. Я стояв сам-один і, переповнений почуттями, міцно стискав ґрати Люксембурзького саду.

Так я простояв, спершись на ґрати, кілька секунд. І ще не встиг отямитися від хвилювання, як знову блиснув спалах і на тлі нічного неба виник другий слід. Переді мною, точнісінько на тому місці, з якого тільки що зник, постав мій друг Амун-Ках-Зайлат. Але цього разу він був одягнений у щільне чорне трико.

— Що сталося? — вихопилось у мене. Я нічого не міг уторопати. — Заради всього святого, поясни, що означає це раптове повернення? Ти бачиш, я страшенно радий, але яка несподіванка завадила твоїм планам? Може, якась порожинка пошкодила механізм?

Він поблажливо посміхнувся.

— Нічого поганого зі мною не сталося, парижанине! Усе йде якнайкраще. Хіба я не попереджав, що зроблю в тебе проміжну зупинку, коли повертатимусь? Бачиш, я дотримував слова. Так, так, не хвилюйся, я вже повертаюся з Перголі. Я був там цілий місяць, та країна зовсім мені не сподобалась. Тому я вельми радий знову опинитись у привітній паризькій атмосфері.

Укотре я не зміг приховати своєї розгубленості.

— Ти ж лише мить тому покинув мене...

— Правильно. Ну то й що? Скільки разів повторювати тобі, що тільки-но я злітаю в космос, як час мого існування перестає збігатися з твоїм часом. Я дістався Перголі менш ніж за годину, що відповідає приблизно одинадцяти тисячам земних років. Прожив там, як і сподівався, десь із місяць, — між іншим, дуже страждав від огидної їжі й бридких напоїв, що їх мені подавали в тому двадцять дев'ять тисяч сто п'ятдесят третьому році, — потім повернув плин часу і запрограмував машину так, щоб зупинитися саме тут, як я тобі обіцяв. А що день і час нашої першої зустрічі здалися мені чудовими, то я намагався влучити в цю саму точку — і, як бачиш, я тут. За цей час я прожив місяць, ти — десять секунд, а Земля відносно мене одинадцять тисяч років у одному напрямку й одинадцять — у протилежному. Це ж ясно як білий день. Я не став повертатися раніше мого відбуття тільки тому, щоб надто не приголомшувати тебе, бо відчуваю, як нелегко тобі призвичаїтися до відносності часу.

— Розумію, — озвався я з досить-таки розгубленим виглядом, — розумію... Вельми вдячний тобі, що ти зачекав якусь мить. Та чи ти справді певен, що побував у двадцять дев'ять тисяч сто п'ятдесят третьому році? Чи ти бачив... Тобто, чи ти побачив... Слухай, пожаліть мене і давай-но вживати лише минулий час, хай навіть це суперечить логіці! Невже ти справді бачив ту Перголійську республіку, представник якої зараз чекає мене біля пляшки з шампанським?

— Ще й як бачив! Навіть зустрів його. Я несу звідти погані новини. Ситуація складається дуже серйозна. Зараз я розповім тобі про свої пригоди. Та, може, спочатку сядьмо в одному із закладів, де подають напій, смак якого я відчуваю й досі? Хай той мерзенний Джінг-Джонг зачекає.

Я дивився на нього із захватом. На ньому було, як я вже казав, чорне щільне трико, що підкреслювало досконалі мов у античного бога, форми. Ми попрямували до маленького бару на Сен-Жермен-де-Пре, сподіваючись, що там ніхто не зверне уваги на його вбрання. Так воно й сталося. Я замовив напої. Він почав розповідь.

— Так от, нащадку мій, хоч перголійці й справді досягли високого розвитку в галузі фізики й математики, я ніколи не захотів би оселитися в тій країні. Її жителі викликають відразу, й вони не знають, що таке втіха. Крім того, це бандити, що готуються, як я підозрюю, до воєнного нападу на сонцесяйне королівство Бадарі.

Як ти знаєш, я скерував свою машину в перголійську еру, дотримуючись указівок Джінг-Джонга. І вона виявилась настільки досконалою, що я справді опинився в тій епісі й нагів у самій їхній столиці Бала — найпо-ворнішому місті з

будь-коли бачених шляхетним бадарійцем.

Мені пощастило обміняти свою тогу на перголійську одежу й приховати, хто я такий насправді. За кілька днів я опанував місцеву мову і почав шукати нагоду проникнути до вченого товариства, що утворює там замкнуте аристократичне коло. Така нагода невдовзі трапилася. Мене найняв служником один доктор Перголійської академії наук. Ось тоді я й довідався, що потрапив до Бали не тільки за часу Джінг-Джонга, — о всемогутня наука! — а й саме тоді — слухай мене уважно! — коли цей учений повернувся з подорожі в часі. Пригадуєш, коли я передбачав можливість випадкової зустрічі з малим Джінг-Джонгом, той заперечив, що якби він мене бачив, то неодмінно пригадав би. Проте, я його зустрів-таки в Перголі, але це сталося вже після нашої тутешньої розмови, після його подорожі в Бадарі. Виходить, він не міг пам'ятати той випадок, адже він трапиться у його майбутньому. Ти стежиш за моєю оповіддю?

— Кажі далі, — мовив я і залпом перекинув повну склянку нерозбавленого коньяку.

— То на чому я зупинився? Ага! Отож коли повернувся Джінг-Джонг, я був уже там. І коли він побачив мене й зрозумів, що ми зустрічалися з ним у твоєму часі, причому двічі, — бо зараз ми знову підемо до нього, — то була незабутня хвилина. Річ у тім, що під час нашої другої зустрічі він не знав, що ми вже бачилися у Перголі — тобто побачимося через одинадцять тисяч років. Зате я знав і завдяки цьому міг виробити стратегію бою.

— Тобто як? — вихопилось у мене.

— Я розумію, що тобі нелегко все це збагнути, але, прошу тебе, зосередься! Повторюю, за кілька хвилин ми знову підемо до нього. Я це знаю, бо у двадцять дев'ять тисяч сто п'ятдесят третьому році він сам мені сказав про це в нападі гніву. Але зараз він не знатиме, що я вже пережив момент його повернення в Балу. Проте, коли ця зустріч у Перголі, яка вже відбулася для мене, відбудеться для нього, він зрозуміє, що сьогодні я знав про всі обставини тієї майбутньої події і що його обвели круг пальця... Ось що сталося і ось чим він мені докоряв. Тобі все зрозуміло?

— Кажі далі. Я приблизно розумію, до чого йдеться.

— Отож Джінг-Джонг повернувся зі своєї подорожі в минуле. Природно, що я спершу приховав від нього свою присутність. І мені пощастило вислухати всю доповідь цього зрадника Перголійської академії під час конференції, яка відбулася в оселі мого хазяїна. Я чув усе, заховавшись за шафою. Нашадку мій, коли б ти знав, які це бридкі потвори! Над Бадарі нависла страшна небезпека!..

З радістю я довідався з його уст, що моя власна подорож закінчилася щасливо... Річ у тім, що Джінг-Джонг дістався Бадарі вже після мого повернення.

Боюся, ти так і не збагнеш цієї досить таки запутаної послідовності подій. Навіть мої думки — і то трохи мішаються. Зрештою, це не так важливо... Отож я дізнався з уст мого противника і про нашу сьогоднішню зустріч, яка для мене має відбутися через кілька хвилин. Із співчуття до тебе я не стану надто вдаватися в подробиці й повернуся до Джінг-Джонгової доповіді.

У ній він описав красу й принадність бадарійської цивілізації, розповів про те, як щасливо живуть нечисленні й мудрі мешканці цього квітучого міста. Змалював безкраї бадарійські простори й порівнював їх із тиснявою перголійських передмість. Саме цей клопіт дошкуляє їм над усе. Через потяг до безглузлого інстинктивного розмноження цьому народові не стало вистачати життєвого простору, як ото за мого часу пацюкам у деяких краях. Земля вже нездатна прогнати всіх... І мої підозри, на жаль, справдилися. Їхні трикляті вчені ухвалили витончено підступний план: спорядити й відправити в минулий час військо для завоювання Бадарі. Доповідь Джінг-Джонга розпалала їхню уяву ще дужче. Вони вже розпочали серійне виготовлення машин часу. Цілий легіон конкістадорів проходить курс навчених тренувань. Може, в цей час вони уже в дорозі... Та ні, я перебільшую. Перголі існуватиме аж через одинадцять тисяч років, а Джінг-Джонг сидить ще тут і чекає тебе на терасі кафе, де ми були місяць тому. Нашадку мій, я почуваю себе дуже стомленим. Ці подорожі потребують особливого складу мислення, вони піддають нещадному випробуванню і виснажують найврівноваженіший розум. Усе геть заплутується... Проте я розповідатиму далі.

Отож, ніким не помічений, я уважно вислухав Джінг-Джонгову доповідь. Він демонстрував скарби, вкрадені його злодійською рукою з наших музеїв. Описував деякі проведені ним експерименти. Розповів, як парувався з бадарійками, виключно з наукового інтересу, щоб створити гібридну расу. Це було просто огидно! Почувши про таке нище зухвальство, я вже не міг витримати й вискочив зі своєї схованки. Я звинуватив цього мерзотника в підступності. Він упізнав мене, збагнув усе те, що я розтлумачив тобі хвилину тому і, вказуючи на мене пальцем, заволав до своїх колег: «Ось людина, яку я зустрічаю всюди, в усіх часах і в усіх місцях! Ось той бадарієць, що наважився вирушити в подорож просторами часу на одинадцять тисяч років раніше за мене! Я вже двічі спіткався з ним у двадцятому сторіччі християнської ери. А зараз він шпигує тут за мною, поки я безтурботно сиджу собі в місті, що зветься Париж, на терасі кафе! І цей негідник повернеться в той Париж, добре знаючи мої наміри. Він заб'є памороки одному божевільному бідоласі й за допомогою того Оскара Венсана спокуватиме мене, щоб заволодіти моєю машиною. Та провидіння на моєму боці, і їхній підлий задум провалився — адже я тут і я виконав свою місію у Бадарі!

І це ще не все, о перголіці! Я зустрічаю цього клятого предка на своєму шляху всюди — в минулому, в теперішньому і в майбутньому! Наші існування вже так переплутались — моє минуле з його майбутнім, моє майбутнє з його минулим, що навіть богам не вдається розплутати їх. Я знов зустрівся з ним у Бадарі вже після цієї таємної наради і після того, як він порішив мене, що ви побачите за якусь мить. По-зрадницькому рознюхавши подробиці нашого грандіозного задуму, він ухитрився перешкодити йому. Він вихвалявся тим, що вбив мене, і зараз він це справді зробить на ваших очах! То нехай же здійсниться вирок долі! Умри, негіднику! Я знаю, що цей ніж, який я спрямовую проти тебе, ти встромиш у мої груди! Але ця подія уже вписана в час, і я змушений спробувати тебе вбити, знаючи, що загину сам. Умри ж, мерзений убивцю!» І він кинувся на мене з кинджалом.

— Як же так? — здивовано вигукнув я.

— Будь ласка, не уривай мене, парижанине. А то я й сам заплутаюся. Знай же, що він сказав правду. Усе сталося саме так.

Він кинувся на мене з кинджалом. На щастя, я значно сильніший за нього і чекав цього нападу. Не встиг він і оком змигнути, як я скрутив йому руку й заволодів зброєю.

«Чи не вважаєш ти, негіднику, — в свою чергу обурено вигукнув я, — що мені дуже приємно зустрічатися з тобою скрізь і завжди? Гадаєш, для мене велика радість бути знаряддям Долі? Зовсім не для розваги візьму я участь у комедії, пробуючи викрасти твою машину і знаючи, що це не вдасться мені, бо ось я бачу тебе зараз перед собою. Умри, негіднику, бо так написано на скрижалях часу!»

І я вгородив ножа йому в серце. Він голосно зойкнув, і його чорна душа подалась у пекло.

Так, нашадку мій, я вбивця, проте не відчуваю жодних докорів сумління; зрештою я тільки захищався. Лише про одне жалкую: що не поклав край діяльності того лиховісного типа. На жаль, знову доведеться бачити його тут... потім у Бадарі... і через одинадцять тисяч років — у Перголі, де я його вб'ю... А тоді я знову повернуся у Бадарі... і знову зустрінуся з ним... А знаєш, ці мандрі наштовхнули мене на цікаві думки щодо часу. Я починаю відчувати, що час — це куди складніший вимір, ніж ми гадали... Ну гаразд, я закінчую свою розповідь.

Отож я порішив малого Джінг-Джонга — чом було не зробити цього раніше! Вчена асамблея здійняла шалений гвалт. Всі оті писаки кинулись до мене, дико лементуючи й безглуздо вимажуючи маленькими кулачками. Я охоче розтрозив би декому голову, та їх було багато, і мені навряд чи пощастило б вибратися живим із тієї епохи. Тому я вирішив із гідністю відступити. Завдяки своїм довгим ногам і потужному диханню, я втік від них і заховався у місті. Я лишався

там ще кілька днів, необхідних для того, щоб дізнатися про наміри членів Перголійської академії. Смерть Джінг-Джонга не примусила їх відмовитися від свого мерзенного задуму. Тому, друже, битва між Перголі і Бадарі не за горами. Вона неминуча. Діставши необхідні нам відомості, я поспішив повернутися. Що було далі, ти знаєш.

Я слухав цю дивну оповідь мовчки, час від часу ковтаючи коньяк — інакше мій розум навряд чи витримав би дивні одкровення бадарійця. Стиха награвала музика, у такт їй довкола нас поволі рухалися пари. Амун-Ках-Зайлат спостерігав їх із цікавістю і явним схваленням у погляді.

— Мені подобаються безпричинні веселощі твоєї епохи, — промовив він, сумно зітхнувши. — Дуже прикро, що я не можу залишитися тут надовше й відпочити душею. Шкода, але мені час рушати — обов'язок кличе.

Я запитав, що він збирається робити. — Проти підступного ворога дозволені всі прийоми. Я вирішив хитроцями заволодіти диявольською машиною Джінг-Джонга. Ти мені допоможеш, і вдвох обведемо його круг пальця. Не розповідай йому нічого про мою подорож. Я скажу, що з певних причин мені довелося відкласти від'їзд, і ми проведемо решту ночі за випивкою. Ти добре підпоїш його, — я помітив, перголієць не байдужий до спиртного. П'яний, він опиниться в моїх руках, і я зможу викрасти його машину. Тоді Джінг-Джонг залишиться в'язнем твого часу, й Бадарі буде врятовано.

Щось аж надто абсурдне в його міркуваннях вразило мій природжений здоровий глузд.

— Я залюбки допоміг би тобі, Амуне. Але хіба не сам ти сказав, що твоїй задум провалиться? То ж навіщо вдаватися до вчинку, задалегідь приреченого на невдачу?

— Чому «приреченого на невдачу»? Те, що ми здійснимо, є подією, реально вписаною у часовий вимір усесвіту. Авжеж, вона існує в такому вигляді, в якому я тобі описав. Хоч я досконало знаю, що станеться, бо чув це від Джінг-Джонга, не моя на те влада — змінити долю. Невже ти справді нічого не чув про науковий детермінізм? Ось тобі подробиці того, що має відбутися. Доктор Джінг-Джонг посміється з нас. Власне, він уже нас одурив — предмет, який він тобі показав, а потім поклав назад у праву кишеню сюртука, зовсім не машина, то лише її копія, умисне виготовлена для імовірних злодіїв. Він помітить, що ти чимось схвилюваний, і це пробудить його підозру. Більше того, я припущуся непоправної помилки. Я скажу йому, що відклав свою подорож, забувши, що на мені перголійська одежа. Отож він здогадається, що моя подорож відбулася, і буде насторожі, хоч і не знатиме, бачив я його там чи ні. Потім він прикинеться п'яним. Я заволодію копією машини, а

він тоді вихопить із лівої кишені сюртука справжній пристрій, — до речі, ми з тобою не знатимемо, що він там, — і здійме нас на глум... Та годі пророкувань, ти все побачиш на власні очі. Я не можу уникнути цієї події. Знай, що переді мною вільний вибір, — це трохи важко тобі пояснити, та наші філософи однастайні в цьому питанні. Я діятиму на власний розсуд, але я хочу і вирішую здійснити визначений мені долею акт — викрадення машини... Вперед! І не забувай підливати йому.

Я слухняно підвівся, розрахувався за напої і поплентав слідом за шляхетним бадарійцем назустріч його долі.

Все сталося так, як було передбачено й наперед визначено. Ми знову зустрілися з Джінг-Джонгом перед самим закриттям «Академії». Я повів своїх гостей у кабаре. Ми пили, розмовляючи про минуле й майбутнє. Малий перголієць цмиулив мої підступні суміші та стиха посміювався. Близько третьої ранку Амун-Ках-Зайлат, вважаючи, що Джінг-Джонг сп'янів, спритно поцупив його диявольську машину. Та перголієць, підхопившись на ноги, глузливо вигукнув:

— Йолопе жалюгідний! Знай, що я здогадався про твої справжні наміри й одурив тебе, мов останнього бовдура, яким ти є, незважаючи на свою правдивість! Ти мені плив, що не покидав Монпарнасу, а на тобі ж — перголійський одяг! Знай, що ти маєш справу не з дурнем. Я лише хотів побачити, до чого ти здатен дійти. Те, що у тебе в руках — то просто уламок металу, оброблений квалем божественного міста Бали, який я прихопив умисне на такий випадок. А з тобою, підлий парижанине, якому я довіряв, ми ще зустрінемось... Ось вона, моя справжня машина, ниці неукі, ось! Дивіться!

З лівої кишені сюртука він дістав овальний предмет і підняв його в обох руках.

— А зараз я, Джінг-Джонг, якому ніхто не може завадити у здійсненні його намірів, розпрощаюся з вами. Vale!

Від фіолетового спалаху потьмяніли вогні кабаре, сяйнула блискавка, почувся протяжний свист і запала тиша. Перголієць зник.

— Ух! — зітхнув Амун-Ках-Зайлат. — Нарешті скінчилася ця гнітюча сцена. Я навіть не розсердився. Хоч воно й не дуже приємно шляхетному бадарійцю чути такі образливі слова, як йолоп і неук, від свого далекого нащадка. Та вже кінець, і я відчуваю полегкість. Візьмімо й поміркуюмо.

Я залишився на самоті біля стойки бару, марно намагаючись привести до ладу свої думки. Була четверта година ранку. Амун-Ках-Зайлат цього подався до «своїх» підготувати опір перголійській навалі. Бармен із цікавістю поглядав у мій бік.

— Вітаю тебе, Оскаре Венсан, підступний парижанине, — пролунав раптом латиною в'їдливий голос.

Я обернувся. Переді мною стояв доктор Джінг-Джонг. Я навіть не здивувався.

— Сідай, — сказав я йому. — Ти, певне, повідомиш, що пробув кілька місяців у Бадарі. Це мене не здивує. Сподіваюся, ти пробачив мені, що я допоміг нашому предку в цьому розиграші. Бо ж твій вищий розум не може обриватися на хлоп'ячі витівки. До речі, що це за химерне вбрання на тобі?

Останні слова стосувалися строкатої матерії, в яку маленький учений був загорнутий із ніг до голови.

— Це одяг бадарійців — іншого вони не знають. Як ти правильно здогадався, я повертаюся на батьківщину після тривалого перебування в тій епосі. Я вибачаю тобі, парижанине, але з однією умовою... Та спершу запропонуй мені чим-небудь підкріпитися, бо я стомився від подорожі, та й сумно мені на душі. Я тільки-но дізнався з уст Амуна-Нах-Зайлата, що цей мерзотник заколов мене в Перголі, і я скоряюся своїй долі без особливої радості.

Він вихилив повну склянку і вів далі:

— Мені необхідна твоя підтримка. Ось у чому полягає мій план. Амун вважає, що він йому відомий. Та не весь... І взагалі, йому нічого вже не відомо, бо він помер. Мені пощастило перед вібуттям спровести його на той світ...

— Не розумію, — пробелькотів я. — Він же власноручно уб'є тебе в Перголі!

— Тому я й випередив його. Коли він сповістив про мою смерть, я скипів, схопив молоток, що трапив мені під руку, і розтrophив йому череп! Та це не має значення. Я...

Я обхопив голову обома руками й розгублено пробурмотів:

— Але коли він був тут, годину тому, він мав би знати, що йде назустріч смерті. Проте він нічого мені не сказав.

— Зовсім ні. Ця подія була в його майбутньому, як і в моєму. Я знаю про це тільки тепер і міг би при нагоді повідомити його в Перголі, та відчуваю, що я нічого йому не скажу.

— Ох! — тільки й мовив я, приголомшений звісткою про загибель приятеля.

— Не будемо більше згадувати цього суб'єкта. Я лише хотів би, щоб моя та його загибель дали мені змогу більш ніколи з ним не стрічатися. На жаль, цього не станеться!

— Не станеться?

— А ти сам поміркуй... Проте годі правити теревені. Слухай, у чім суть мого плану. Скажу тобі спершу, що в бадарійській ері я провів деякі дослідження. Я везу із собою зразки сім'яної рідини найкращих екземплярів перголійського населення чоловічої статі. Я одібрав деяких самих і запліднив їх. Наслідки перевершили всі сподівання: діти, народжені від перголійця та бадарійки, чудово збудовані й надзвичайно розумні. В такий спосіб ми можемо створити вищу расу.

— Перепрошую, а як довго ти залишався в Бадарі?

— Близько дванадцяти років... Отож я казав тобі про мої експерименти по схрещенню. Вони пройшли блискуче. Проте я не обмежився тільки чисто науковими дослідженнями, я не забував і про особисту втіху. Не пам'ятаю, чи казав я тобі, що бадарійські жінки вельми привабливі? Та це не так істотно... В мене виник грандіозний задум. Ти, мабуть, знаєш, що перенаселення є найбільшою проблемою нашої Перголі. Так от, зроби зусилля, щоб зрозуміти: я відправляю в минуле весь надлишок своїх співгромадян. Вони вирушать у Бадарі, укоріняться там, схрещуватимуться з тубільцями. Потроху, завдяки нашим якісним і кількісним перевагам, ми витіснимо бадарійську расу, вона ослабне, охляне і згодом зовсім зникне. Залишиться тільки перголійська, яка щодалі зміцнюватиметься... і пізніше, через двадцять одну тисячу років, її нащадки знов утворять нашу перголійську расу. І що з цього вийде?.. Я навіть не наважуюся вгадувати. Ці подорожі супроти часу породжують усе неймовірніші ситуації, і з часом, я гадаю, нам доведеться удосконалювати процес свого мислення... А втім, байдуже. На сьогодні межа діяльності наших машин — це двадцять тисяч років. Та уяви той день, коли ми зможемо ступити ще на дальший щабель часу! Дістанись епохи, коли виникло життя на Землі! Виправляти! Авжеж, виправляти помилки Природи! Так станеться, о друже, а значить, це вже було. Перголієць зробить свою позначку біля витoku джерела. Нинішній світ утворено завдяки нашому генію! Ми станемо першопричиною всього сущого! Це буде найвище досягнення, справжній триумф науки! Та повернімося до наших бадарійців...

Мені слід поспішати. Клятий Амун ще спроможний на лихі витівки, незважаючи на свою загибель. Я маю повернутися до себе якнайшвидше. До смерті я ще встигну розповісти про свій задум колегам. Ми відразу пошлемо авангардні війська для захоплення плацдарму. Тут ти мені й потрібен. Заспокойся, йдеться не про армію. Населення Бадарі не перевищує десяти тисяч душ. Щоб із ними впоратися, вистачить п'ятдесяти перголійців, озброєних пристроями, які генерують смертоносні промені. Ми вишлемо п'ятдесят добре споряджених солдатів, і вони зроблять зупинку в твоєму часі. Ти зустрінеш їх, нагодуєш і напоїш, щоб підтримати їхній бойовий дух на найвищому рівні. Ось таке моє прохання до тебе.

— Але як убогий книгар зможе надати притулок цілому війську? — зауважив я.

— А це вже твоя справа. Якщо відмовишся — стережись. Ти навіть гадки не маєш, парижанине, як мало коштує життя людини двадцятого сторіччя для того, хто вісім тисяч років тому здійснив убивство і сам буде вбитий через одинадцять тисяч років рукою власної жертви...

Мені стало моторошно. Що вдієш — перед силою доводиться скорятись. Так я й зробив, хоча пам'ять про бідолаху Амуна викликала в мене страшенну неприязнь до перголіяця.

— Ти принаймні скажи, коли саме з'являться твої молодці.

— А ось вони, — сказав доктор Джінг-Джонг.

Метеоритний дощ зрешетив стелю кабаре. П'ятдесят голомозих перголіяців, одягнених у чорне, матеріалізувалися перед моїми очима. Вони заповнили весь вільний простір у приміщенні. Останнім місця вже не знайшлось, і вони повсідалися на стойці бару.

— Ось вони, — повторив Джінг-Джонг. — Я хотів упевнитися, що ти не зрадиш, тому й вибрав для їхнього прибуття цю хвилину. Замовляй на всіх.

Я опинився в скруті. Дивні пригоди цієї ночі майже спустошили мого гаманця. Я спалив за собою мости і замовив на всіх шампанського. Бармен, що спокійнісінько сприйняв появу війська, незворушно почав виставляти склянки. Джінг-Джонг схопив повну пляшку й одним духом вихилив її. Після чого він сказав мені з щирою приязню в голосі:

— Взагалі, ти непоганий хлопець, парижанине. Я збережу про тебе й твою країну найкращий спогад. Та мені час у дорогу, щоб устигнути підготувати відправку солдатів і стати під ніж лиходія. Хай живе Перголі! Прощай!

Джінг-Джонг відлетів у світанкове небо, залишивши мене в оточенні п'ятдесяти добродіїв із тендітними кінцівками, які дивилися на мене й тільки посміхались. Я не знав, що робити. Бармен мурляв олівець у кутику губ, ретельно готуючи рахунок. Я спорожнив склянку й почав молитися усім богам, яких знав. Раптом нова зоряна злива прокреслила простір. Я затулив обличчя, розуміючи, що зараз розпочнуться нечувані події.

Зрештою я наважився глянути й побачив п'ятдесят бадарійців. П'ятдесят дужих хлопців із золотою шкірою заступили вихід із бару. Закутаний у яскраву й пишну тканину, з грізно насупленими бровами, переді мною постав їхній ватажок Амур-Ках-Зайлат.

— Нічого не бійся, друже, — сказав він. — Бадарійська мудрість пильнує. Час вирішальної битви настав.

— А я вважав тебе мертвим, — промиряв я.

— Справді, так воно й було. Бачу, Джінг-Джонг розповів тобі про цю пригоду; та послухай мене. Через кілька хвилин по тому, як цей негідник напрочуд спритно розтרוшив мені череп, один із моїх учнів вирішив здійснити експеримент. Він поклав у мою ще теплу долоню машину часу, обладнану пристроєм автоматичного увімкнення й вимкнення, причому він запрограмував дуже коротку подорож у минуле. Експеримент удався, і я опинився на два тижні назад у часі живим і здоровим. Цих двох тижнів мені цілком вистачило для підготовки до зустрічі ворожого

війська. Я здогадався, що перголіяцька армія зробить зупинку саме в твоєму часі, спорядив усім необхідним добірний загін бадарійців — і ось ми тут. Велику битву переживе зараз твоя епоха!

Почувши останні слова, я раптом збагнув, чим усе це закінчиться...

— О невтримний бадарійцю, — заволав я, — ти, кому навіть смерть не може стати на перешкоді, невже тобі так конче влаштувати своє криваве бойовище саме в той час, коли ми стали на шлях миру і вдосконалення? Чи не ти казав, що наш час і місце надзвичайно тобі подобаються? Ти ще не проник у глибини нашої мудрості, тож дозволь я дещо відкрину тобі, щоб відмовити тебе від твого жахливого наміру.

Нашому часу притаманний бурхливий розвиток науки і витонченість почуттів. В галузі фізики ми, приміром, спростували всі раніше відкриті закони. Крім того, ми довели, що ніяких законів узагалі не існує і розвиток усесвіту полишено напризволяще. Ми не вміємо створювати матерію, але недавно навчилися знищувати її.

У математиці ми дали означення нескінченності на підставі її властивості бути нескінченною, а це свідчить про нашу неабияку винахідливість.

Що стосується моралі — внаслідок тривалої еволюції ми дійшли висновку, що природний процес зачаття, за допомогою якого ми розмножуємося, не є ані аморальним, ані ганебним.

Чималою досягли ми й у галузі логіки. Спершу ми погодилися, що добро є добром, а потім не менш переконливо довели, що воно є злом.

Та, мабуть, найбільшим успіхом увінчалися наші дослідження з метафізики. Дійшовши висновку, що бог і всесвіт однаковою мірою незбагненні, ми потім вибудували безліч теоретично можливих комбінацій із цих двох незбагнених понять. Мені бракує часу, і я наведу тобі дуже неповний перелік: спочатку ми твердили, що бог створив усесвіт; потім — що всесвіт створив себе сам; потім — що ці обидві незбагненності злилися в одну так само незбагненну; потім — що існує тільки щось одне з двох; потім — що ні того, ні того не існує. Нарешті, зробивши найінтелектуальніше зусилля, ми урочисто оголосили, що всесвіт є творцем бога. Тепер ти зрозумів, наскільки ми геніальні! Ми володіємо генієм об'єднувати незбагненні для нас поняття в цілком зрозумілі системи.

Ми досягли успіхів і в багатьох інших галузях. В літературі, наприклад. Та, на жаль, я ніяк не встигну описати тобі всі наші здобутки. Проте я слізю тебе благаю: дозволь нашій долі здійснюватись у мирі, влаштуй свою баталію на кілька століть пізніше!

Я аж заплакав — так мене схвилював перелік наших заслуг. Проте мій друг-бадарієць слухав мене явно нетерпляче.

— Це неможливо, нащадку мій, — сказав він, — тому що битва, якої тобі так не хочеться бачити, призначена в

твоєму часі. Гадаю, ти розумієш, що моє військо отримало спеціальну підготовку. Кожен із моїх солдатів уміє легко пересуватись у часі й у такий спосіб може довідатися про найпотаємніші думки і плани ворога. Та ти все побачиш на власні очі. До бою, мої славні бадарійці! — громовим голосом вигукнув він, звертаючись до свого війська. — Вперед у час і в простір!

Луною прокотився клич бадарійських воїнів, на який відповіли страшним лементом перголійці. Гримнув глузливий сміх Джінг-Джонга, що якимось дивом повернувся. Битва розгорнулася у мене на очах. А бармен тим часом незворушно вписував нові й нові рядки в мій рахунок.

То була неймовірна баталія. Знову й знову обсіпало мене зоряним дощем, краплі якого зненацька перетворювалися на воїнів у щоразу новому й несподіваному вбранні. Я здогадався: щоб одурити супротивника, вони безперервно робили обманні маневри в минуле або майбутнє.

Я бачив, як раптом зникли всі бадарійці й за мить повернулися, озброєні кам'яними сокирами і вдягнені у ведмежі шкури. Вони, мабуть, припустилися якоїсь помилки, і їх занесло надто далеко. У відповідь на це перголійці перетворились на фейєрверк і з'явилися з довгими списками, утворивши каре, яке, здається мені, мало означати македонську фалангу. Тоді бадарійська армія перетворилась на моторизований ескадрон.

Спостерігав я й окремі двобої. Ось шляхетний Амун-Ках-Зайлат з'явився у грецькій туніці, потім — втиснутий у середньовічний обладунок верхи на вкритому погоною бойовому коні. Потім я побачив його у формі американського солдата — і раптом він обернувся сповитим немовлям. Мабуть, знову необережний маневр у часі. Він миттю зник і постав огидним скелетом. Схопив малого Джінг-Джонга, на чийй голові красувалася ведмежа шапка, гачкуватими пальцями. Але той лише повів рукою, і замість нього постала величезна мавпа доісторичного періоду, чийй очі палахкотили, як у вченого перголійця. Амун-Ках-Зайлат тієї ж миті розсипався на порох.

Дивні трупи встеляли підлогу кабаре. Вони підхоплювались на ноги, лягались якимись невідомими мовами, зчеплювались, меншали, виростали, перетворювались на страховища, потім на зародки, на грона атомів. Схрещувалися промені, мерехтіли хвилі. Криваві цівки струменіли по підлозі, миттю висихали й зникали.

Я бачив... але як описати те, чого ніяк не опишеш? Одне слово, я вже не міг далі цього терпіти. Схопив пляшку, якій пощастило лишитися цілою серед побоїща, і пив, пив, пив, доки мало не задихнувся, тільки щоб утопити в спиртному побачений жах.

Зоряна злива слабшала. Промені помалу згасали. Потвори зникли. Зала стала порожньою і сумною. Мовчазний

бармен змітав з підлоги скалки від пляшок. Воїни шезли. Лише Амун-Ках-Зайлат сидів поруч мене.

— Наливай, нащадку мій, вип'ємо, — сказав він. — Битва була запеклою, а думки мої вкрай переплутались. Ворог розкиданий у часі, мої воїни теж. Самого мене, здається, було вбито з десяток разів, та й я зі свого боку разів сорок розтросив череп Джінг-Джонгові. І щоразу в різних сторіччях! Але це не завадить нам смакувати твоє добре вино.

— І які ж наслідки? — запитав я гремлячим голосом.

— О! — відповів він дещо збентеженим тоном. — Вони досить складні. Не знаю навіть, як тобі пояснити.

Раптом він видався мені стомленим, зневіреним і змарнілим. Змінилася навіть його зовнішність: обличчя стало менш гордовитим, постава — не такою шляхетною.

— Слухай, — поволи заговорив він. — Ось правда, якою я й невиразно передчуваю. Тобі відомий задум Джінг-Джонга — він полягає в переселенні до Бадарі частини перголійців. Так от! Ми зупинили авангард, проте головні сили супротивника обрали для прориву давнішу епоху. І задовго до часу, в якій я існую, Бадарі було захоплене цими істотами — я вже не наважуюся назвати їх жалюгідними.

Запала тиша. Я не спав. Але співрозмовник зменшувався на моїх очах. Він старів, обличчя його зморщувалось. Свідком якого дива доведеться мені це стати? Чи, може, я збожеволів? Де я бачив цю сатанинську посмішку, ці очі, що виблискують злою хитрістю, ці тонкі губи?.. Він провадив:

— Джінг-Джонгів задум зрештою вдасться, а отже, він удався; трапилося те, що мій вигончений розум, звісно, мав би передбачити, але я досі не можу повністю усвідомити собі це — так схвильовали мене останні події.

Бадарійська раса зникла; в ній укоренилася перголійська. Схили голову, парижанине, перед величчю таємниці буття! Перголійці перетворились на бадарійців; але згодом і бадарійці в безупинному плінні історії набули ознак перголійців. Вони одночасно наші предки, наші нащадки і ми самі; ми так само доводимося їм предками і нащадками. Тут має місце абсолютна взаємозамінність, тобто цілковита тотожність. Вони — це ми, а ми — це вони.

Обидва бачені тобою війська були лише різними сторонами однієї дійсності. Кожен воїн бився супроти себе самого, і сам я, Амун-Ках-Зайлат, не хто інший, як учений перголієць Джінг-Джонг. Я народжуюсь у майбутньому й воскресаю в минулому...

Перевтілення здійснилося. Це вже Джінг-Джонг сидів поруч мене й пив. Голова в мене пішла обертом. Останні події вщент зруйнували мої нерви і похитнули мій здоровий глузд.

Я вийшов із кабаре. Новонароджений день уже освітлював старий Монпарнас, де я колись так безтурботно жив. Джінг-Джонг простував поруч мене й усміхав-

ся, добре знаючи, що незабаром станеться. Я вже ледве витримував його присутність. Мені було вкрай необхідно утекти від цього кошмару.

Раптом у себе під ногами я побачив овальний матово-білий предмет. Хтось із воїнів загубив свою машину часу. Я підняв її й почав з цікавістю розглядати. Мою увагу привернули дві кнопки. Перголійський учений якийсь аж надто люб'язно пояснив, що, натиснувши одну, можна вирушити в подорож, а натиснувши другу — зупинити машину.

— Оця вмикає механізм, настроєний на минуле, — сказав мені він. — Спробуй. Зовсім маленьку мандрівочку. Натисни першу кнопку й майже водночас — другу. Ти опинишся лише за кілька годин у минулому. Це не складно.

Я так поспішав утекти від нього, що не став поринати в роздуми. Отож я не збагнув лицемірного підступу, що крився в його люб'язній пропозиції. Я заплющив очі й натиснув на кнопку.

Мене страшно трусонуло, до горла підступила нудота. Перед очима ланцюжком промайнули небесні світила, потім я відчув удар і знову опинився на Землі.

І тут тільки я все зрозумів. Світ для мене помолодшав на дванадцять годин. Я потрапив у вчорашній вечір, в мене був той самий настрій, як і на початку моєї пригоди. Тобто я знову маю пере-

жити цю пекельну ніч, а що переживатиму я її з усіма подробицями, то всо-віта неодмінно знайду машину часу й натисну кнопку. Повернуся в часі назад і переживатиму цю саму ніч знову... і знову... і знову... безліч разів. Необачний рух пальцем закоркував мене у вічному часовому циклі¹...

Я розплющив очі й подивився довкола.

Я сидів на терасі кафе «Академія», поглядав на перехожих і потягував прохолодне пиво — так я роблю звичайно у спекотні літні місяці. Як і щодня в цю годину, переді мною лежала розгорнута газета, й час від часу я прочитував у ній кілька рядків, коли мені набридло споглядати пішоходів.

Я думав про те, що живеться мені не так уже й кепсько.

І саме в ту мить у моє життя владно втрутився бадарієць...

¹ Спостережливий читач зауважить, що, оскільки всі події циклу точно повторюються, я повинен знати кожен свій наступний крок. Так воно й є. Я досконально знаю всі подробиці циклу, який переживаю від минулої вічності до майбутньої. Але не даю читачеві відчуття це, бо інакше моє оповідання втратило б цікавість. (Прим. автора).

*З французької переклад
Олександр СЕКРЕТАРЬОВ*

Заставка Наталі Козакової